yielded finds, with the highest concentration (7 finds) recorded on the SW side of the area, in test pit 1. The assemblage included flakes and blades, some of which had been exposed to fire (Fig. 1). These finds did not lend themselves to establishing a chronology, but past excavation suggest that the explored area was likely a continuation of the main Mesolithic site.

Tomas Rimkus, Vilius Memgaudis, Adomas Butrimas, Marius Iršėnas, Kristiina Mannermaa

Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietė ir Ertenio ežero aplinka

2023 m. mokslinio pažinimo tikslais Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietėje (UK 5498) ir buvusio Ertenio ežero aplinkoje KU BRIAI ir VDA vykdė žvalgomuosius tyrimus. Jie atlikti tam, kad būtų geriau suprasta vietovės apgyvendinimo raida akmens amžiuje ir identifikuota naujų priešistorinių objektų aplink buvusius ežero krantus.

Tyrimų vieta lokalizuojama Šarnelės kaime (Plungės r., Žemaičių Kalvarijos sen.). Pirmieji archeologiniai radiniai iš Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietės aplinkos žinomi nuo XX a. vidurio. Tai šeši kaulo ir rago dirbiniai, rasti

1 pav. Bendras archeologinių tyrimų situacijos planas Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietėje ir Ertenio ežero aplinkoje: 1 – 2023 m. tyrimų vietos; 2 – apytikslės 1982 m. tyrimų vietos; 3 – apytikslė 1981 m. tyrimų vieta; 4 – apytikslės 1973 m. tyrimų vietos; 5 – pavienė nuoskala; 6 – Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietės zona; 7 – 1965 m. pavieniai radiniai; 8 – zondų vietos. T. Rimkaus brėž.

Fig. 1. Šarnelė site and Lake Ertenis area plan: 1 – 2023 investigation area; 2 – approximate location of the 1982 excavation areas; 3 – approximate location of the 1981 excavation area; 4 – approximate location of the 1973 excavation areas; 5 – an isolated flake; 6 – the extent of the Šarnelė site; 7 – isolated finds discovered in 1965; 8 – probe insertion locations.

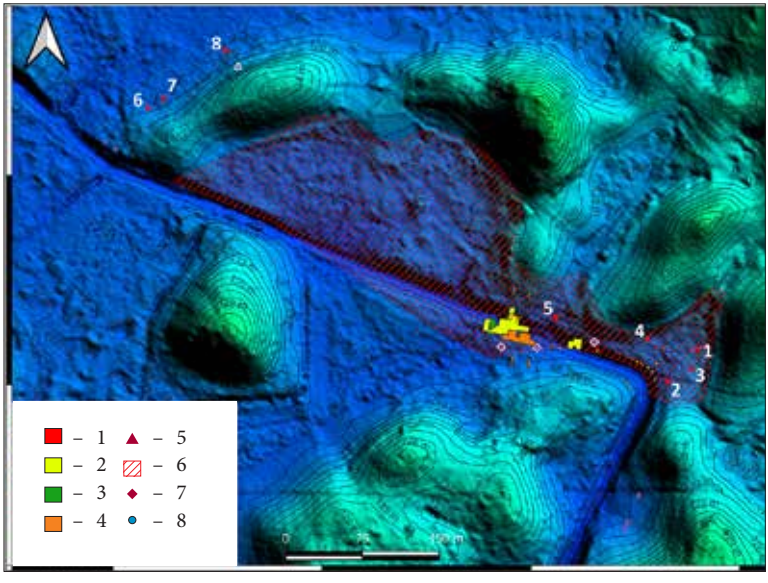

tiesinant Varduvos upės vagą, ties, kaip manoma, upės ištakų iš buvusio Ertenio ežero (Valatka V. *Šarnelės stovykla, Muziejai ir paminklai,* Vilnius, 1968, p. 39–42). Pirmuosius archeologinius tyrinėjimus apytikslėse šių radinių radimo vietose 1973 m. vykdė R. Rimantienė. Ji surado medžiotojams-rankiotojams būdingą materialinę kultūrą: medžioklės ir darbo įrankių, tinklų pasvarų, plūdžių. Taip pat surasta medžiotojams-rankiotojams būdingos ir virveliniu įspaudu puoštos keramikos, gausi zooarcheologinės medžiagos kolekcija. Radimvietė buvo datuota III tūkst. pr. Kr. (*AETL 1972 ir1973 metais*, 1974, p. 7–9). Tolesnius archeologinius tyrimus Šarnelėje 1981 ir 1982 m., kai vietovei grėsė dar vieni upės tiesinimo darbai, vykdė A. Butrimas. Vykdyti ne tik pagrindinės radimvietės tyrimai, bet ir buvo kasami šurfai toliau į R pusę, abiejuose Varduvos upės krantuose. Surasti tokio pat pobūdžio radiniai, kaip ir ankstesniuose tyrimuose. Jie priskirti neolitui. Gautos pirmosios dvi radiokarboninės datos, kurios leido datuoti radimvietę III tūkst. pr. Kr. (Butrimas A. Šarnelės neolito gyvenvietė, *LA,* Vilnius, 1996, t. 14, p. 174–191). Po atliktų melioracijos darbų manyta, kad didžioji radimvietės dalis sunaikinta.

2023 m. tyrimai vykdyti 3 išskirtose zonose, kur atlikta 18 kalamųjų zondų ir ištirti 8 šurfai, iš viso 22 m^2 dydžio plotas (1 pav.). Šurfai 1–5 ištirti Varduvos upės kairiajame krante, apytikslėse vietose, kur XX a. buvo aptikti pavieniai organikos radiniai ir orientuoti ankstesnių tyrimų plotai. Šurfuose 1 ir 3 fiksuoti iki 60 cm ir 1,4 m storio ežerinių nuosėdų sluoksniai. Iš šurfo 3 90–100 cm gylyje aptikto tamsiai pilko sapropelio surinktų angliukų AMS ^{14}C data parodė 4226–3962 BC (5228±35) (FTMC–WR46–5) laikotarpį. Kadangi šurfas orientuotas buvusiame Varduvos meandre, tikėtina, kad šiame sluoksnyje angliukai galėjo akumuliuotis iš netoliese tirtos pagrindinės Šarnelės akmens amžiaus gyvenvietės dalies. Šurfe 1 50 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aleuritingo sapropelio sluoksnyje, rasta viena apskaldyta uoliena.

Šurfas 4 taip pat orientuotas upės meandro vietoje, tačiau kiek arčiau jos terasos. Viršutiniuose sluoksniuose fiksuoti erozijos paveikti sluoksniai, tačiau apie 50 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, aleuritingo sapropelio sluoksnyje, išryškėjo medinio kuoliuko viršūnė. 95 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, ežerinių karbonatinių nuosėdų sluoksnyje, surastas jo apatinis galas. Šalia jo rasta neapdirbta 17,6x11,7x9,1 cm

2. Ištirto šurfo 5 P sienelėje fiksuotų ežerinių nuosėdų sluoksnių vaizdas iš ŠR. T. Rimkaus nuotr.

Fig. 2. Lake sediment recorded in the S section of test pit 5, viewed from the NE.

3. Šurfe 5 rastas titnaginis kampinis rėžtukas. T. Rimkaus nuotr.

Fig. 3. Angle burin found in test pit 5.

0 3 cm

dydžio granito uoliena. Tikėtina, kad uoliena galėjo būti skirta kuoliukui sutvirtinti. Apžiūrėjus medinį radinį pagal smulkias išlikusias šakeles matyti, kad jis priklauso spygliuočiui. Viršutinis jo galas akivaizdžiai pjautas, o apatinis tiesiog nulaužtas. Pagal išlikimo būklę ir pjovimo žymes labai tikėtina, kad tai modernus radinys, galimas čia XX a. vykusios ūkinės veiklos rodiklis.

Šurfas 2 orientuotas ne ežerinių nuosėdų vietoje, o kiek aukščiau, ant pirmosios Varduvos terasos. Čia surasti XX a. melioracijos apardyti sluoksniai. Po 10–12 cm storio velėna fiksuotas supiltinis tamsiai pilko dirvožemio ir ežerinių karbonatinių nuosėdų sluoksnis, kuriame surasta viena plokščia šiek tiek apskaldyta uoliena, taurui arba stumbrui priklausantis žandikaulio fragmentas ir stambiam kanopiniui priklausantis šonkaulio fragmentas. Jie gali būti iš akmens amžiaus laikotarpio, nes rasti supiltiniame ežerinių nuosėdų turinčiame sluoksnyje.

Šurfas 5 orientuotas tarp 1973 ir 1981–1982 m. tirtų plotų, kairiajame Varduvos krante. Iš pradžių šioje vietoje tirtas 2x1 m dydžio šurfas. Jame tamsiai pilko sapropelio sluoksnyje rasta keletas gyvūnų ragų ir kauliukų, viena opokos nuoskala ir galimas akmeninis pasvaras. Kadangi sapropelio sluoksniai storėjo R–P kryptimi, nuspręsta šurfą praplėsti iki 6 m^2 dydžio, kad būtų geriau suprasta, kokio storio yra nuosėdos, paimti mėginius laboratoriniams tyrimams ir aptikti daugiau organikos radinių. Ištyrus praplėstą šurfą, fiksuoti iki 75 cm storio ežerinių nuosėdų sluoksniai (2 pav.). Storiausi sluoksniai fiksuoti R ir P sienelėse. Viršutinį sluoksnį sudarė iki 15 cm storio velėna. Po ja fiksuotas iki 15 cm storio armens sluoksnis su melioracijos metu užpiltų ežerinių karbonatinių nuosėdų priemaiša. Giliau iškart preparuotas iki 30 cm storio tamsiai pilko sapropelio sluoksnis. Po juo fiksuoti iki 7–8 cm storio balkšvo smėlio tarpsluoksniai, pamažu nykstantys R kryptimi. Po šiuo sluoksniu fiksuotas iki 30 cm storio tamsiai pilkas sapropelis su suplauta tamsiai rudos spalvos mediena. Jame matoma ir suskalauto balkšvo smėlio dalelių. Po juo fiksuotas įžemis – ežerinių karbonatinių nuosėdų turintis smulkus ežerinis smėlis. Šurfo dugnas nelygus, išplautas intensyvios priekrantės vandens erozijos. Šurfe iš viso aptikta keturi archeologiniai radiniai: opokos nuoskala, apskaldyta smiltainio uoliena, titnaginis kampinis rėžtukas (3 pav.) ir kaulinis kūginis antgalis (4 pav.). Be jų, šurfe rasti 22 gyvūnų kaulų ir ragų fragmentai. Daugiausia tai tauriajam elniui arba briedžiui, taurui arba stumbrui, kiaunei arba nenustatytai rūšiai priklausantys kaulai arba ragai, taip pat rastas vienas petikaulis, priklausantis šuniui (zooarcheologinės medžiagos rūšinę analizę iš šio ir kitų šurfų atliko doc. dr. Giedrė Piličiauskienė). Dalis šių radinių turi pjaustymo ir dalijimo žymes. 70 cm gylyje nuo žemės paviršiaus rasto lazdynų riešuto kevalo AMS ^{14}C data parodė 4226–3962 BC (5228±34) (FTMC–WR46–4) laikotarpį. Tikėtina, kad bent dalis iš šurfo 5 surastos medžiagos gali būti datuojama šiuo periodu, tačiau tiesioginis artefaktų

0 2 cm

4. Šurfe 5 surastas kaulinis kūginis antgalis. T. Rimkaus nuotr.

Fig. 4. Biconical bone point found in test pit 5.

ir zooarcheologinės medžiagos datavimas tai patikslins.

Šurfai 6–8 tirti šalia smėlingos Ertenio ežero terasos, apie 430 m į V–ŠV nuo šurfo 5. Smėlingoje terasoje rasta viena smulki perkaitusi titnago nuoskala. Visi šurfai koncentruoti ežerinėse nuosėdose, buvusios priekrantės zonoje. Šurfe 6 po 10 cm storio velėna ir 30 cm storio tamsiai pilka durpe, fiksuota iki 15–20 cm storio smėlinga durpė. Joje surasti du bebrui ir vienas lydekai priskirti kaulai. Šiame sluoksnyje rasti ir du angliukai. Vieno jų AMS ^{14}C data pateko į 1425–1236 BC (3079±33) (FTMC–WR46–3) laikotarpį. Po šiuo sluoksniu šurfe fiksuoti iki 25 cm storio šviesiai pilko sapropelio intarpų. Giliau fiksuoti tik mineralinės kilmės sluoksniai. Įžemis čia fiksuotas 80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Tai smulkus smėlis su ežerinių karbonatinių ežerinių nuosėdų priemaiša.

Panaši sluoksnių stratigrafija ir storis, kaip šurfe 6 ir šurfe 7. Tačiau jame radinių nefiksuota. Šurfe 8 padėtis keitėsi. Jis orientuotas netoliese smėlingos terasos, kur rasta titnago nuoskala. Nuo pat viršaus tirti durpingi iki 50 cm storio sluoksniai. Durpės apatinėje dalyje, 50–60 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, ėmė daugėti mineralų. Čia rasta lazdynų ir agaro riešutų kevalų. Preparuojant giliau šurfo dugne ėmė rastis pavienių 5x4–15x12 cm skersmens rieduliukų, paveiktų vandens erozijos. Jie išdėstyti pusiau eilėmis. Tikėtina, kad ežero priekrantės vandens erozija galėjo atplauti iš giliau esančių žvyringų sluoksnių šias uolienas. Jas preparuojant, tarp jų rasta pavienių angliukų. Vieno jų AMS ^{14}C data pateko į 1111–907 BC (2835±34) (FTMC–WR46–1) laikotarpį. Užfiksavus šurfo dugne aptiktas uolienas 75–80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus pasiektas įžemis – karbonatinės ežerinės nuosėdos su smėlio dalelėmis.

2023 m. Šarnelėje atlikti žvalgomieji tyrimai parodė, kad čia vis dar esama išlikusio sluoksnio su medžiotojų-rankiotojų organikos ir uolienų artefaktais bei zooarcheologine medžiaga. Tikėtina, kad šurfe 5 aptikti radiniai liudytų apie atliekų zoną. Čia rasta nedaug dirbinių, tačiau gausiai aptikta neapdorotų arba pjaustytų ir dalintų gyvūnų kaulų ir ragų. Šurfuose 1, 2 ir 6 taip pat rasta pavienių radinių, o tai rodo platesnę žmogaus veiklą Varduvos ir Ertenio pakrantėse. Todėl esama tolesnio potencialio vykdyti žvalgomuosius archeologinius tyrimus kitose buvusios vandens baseino vietose. Šurfe 3 sapropelyje suakumuliuoti ir datuoti angliukai gali būti žmogaus veiklos rodiklis iš šurfo 5 vietos, kur smulkius degėsius į meandrą galėjo atplukdyti upės srovė. Abiejuose šurfuose gautos AMS ^{14}C datos sutampa.

Aptikta zooarcheologinė medžiaga priklausė laukiniams gyvūnams. 2023 m. tyrimuose neidentifikuotas nė vienas naminis gyvūnas, kuris rodytų čia buvus gamybinį ūkį. Aptiktas vienas šuns kaulas, tačiau šunys yra žinomi medžiotojų-rankiotojų buityje, todėl visus aptiktus radinius reikėtų sieti su negamybinio ūkio bendruomenėmis. Tolesnė surinktos medžiagos laboratorinė analizė patikslins šiuos preliminarius tyrimų duomenis.

The Šarnelė Site and the Surroundings of Lake Ertenis

In 2023, the investigation of the Šarnelė site and the area surrounding the former Lake Ertenis (Plungė district, NW Lithuania) comprised 8 test pits and 18 boreholes (Fig. 1). The investigations concentrated on the near-shore areas of the former lake, where layers of organic sediments were recorded that potentially held preserved organics. Individual stone and bone finds were recovered from test pits 1 and 2, and

a wooden stake, most likely dating to modern times, was found in test pit 4. Test pit 5 yielded flint artefacts and other stone and osseous material typical of hunter-gatherers (Figs. 2–4). In addition, bone and antler fragments belonging to 22 wild animals and one dog were found here. Bones attributed to beaver and pike were found in test pit 6. Current radiocarbon dates from test pits 3, 5, 6, and 8 would indicate a site occupation period between the 5th and 2nd millennium BC.